

Vem tar ansvar för mänskliga rättigheter?

- En studie av Corporate Social Responsibility, mjuk reglering och Global Compact

Anna Hörberg
Frida Johansson

Abstract

Den statsvetenskapliga forskningen har påvisat en ansvarsutvidgning mellan de offentliga aktörerna och de privata. I samhällen har gränsen mellan offentligt och privat visat en tendens av att luckras upp och frågor som tidigare enbart riktats mot offentlig sektor adresseras numera även gentemot den privata sektorn. Sedan 2000-talets början har frågan om vem som bör bära ansvaret för de mänskliga rättigheterna blivit viktigt på den internationella dagordningen. År 2000 lanserade FN ett initiativ om Global Compact som baseras på "corporate social responsibility" med mjuk reglering.

Denna uppsats belyser frågan kring denna ansvarsutvidgning utifrån teorierna som utvecklats om corporate social responsibility och mjuk reglering. Genom en fallstudie försöker vi besvara varför gränsen rörande mänskliga rättigheter vidgats och vilken roll Global Compact har spela i denna utvidgning.

Vi visar att ansvarsutvidgningen förändrats genom att privata aktörer blivit alltmer aktiva på den globala arenan samtidigt som dessa med mjuk styrning getts incitament för att arbeta för mänskligare villkor och rättigheter.

Nyckelord: Corporate Social Responsibility, Mjuk Reglering, Global Compact, ansvar, mänskliga rättigheter

Antal ord: 9940

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Syfte.....	1
1.2	Frågeställning.....	2
1.3	Avgränsning.....	2
1.4	Metod.....	3
1.5	Material.....	3
1.6	Källkritik.....	4
2	Teorier.....	5
2.1	Definition av teorier.....	5
2.2	Corporate Social Responsibility	5
2.2.1	Kritik mot teorien.....	7
2.3	Mjuk Reglering.....	8
2.3.1	Kritik mot mjuk reglering.....	10
2.4	Ansvarsutvidgning mellan aktörer.....	10
3	Global Compact – en fallstudie.....	13
3.1	Mänskliga rättigheter	13
3.2	Global Compact	14
4	Analys.....	17
4.1	Före och efter Global Compact.....	17
4.2	Nord – Syd	18
4.3	Globaliseringen.....	19
4.4	Hållbarhet.....	20
4.5	Sammanfattande analys	21
5	Sammanfattning.....	23
6	Referenser.....	24

Förkortningar

COP	Communication on Progress
CSR	Corporate Social Responsibility
EU	Europeiska Unionen
FN	Förenta Nationerna
GC	Global Compact
NGO	Non Governmental Organization
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
POP	Privatoffentliga Partnerskap

1 Inledning

Den senaste tiden har det skett en genomgående ansvarsutvidgning gällande ansvar för de mänskliga rättigheterna. De tidigare främsta ansvarstagarna, de offentliga aktörerna, har numera delvis fått en annan ställning och kan inte längre ses som de enda aktörerna med ansvarsplikter. Utvecklingen har istället introducerat nya aktörer, nämligen privata såsom olika organisationer och företag. Frågor om socialt ansvar, sociala förhållanden och arbetsrätt som tidigare enbart riktades mot staten har numera fått nytt fokus och ansvar utkrävs nu även från aktörer inom den privata sektorn vilket är någonting nytt. Juridiskt sett har dock stater fortfarande det huvudsakliga ansvaret. Utvecklingen har dock gjort att fler aktörer kan involveras i frågor om ansvar kring mänskliga rättigheter.

Vi har undersökt tänkbara förklaringar till denna ansvarsutvidgning samt undersökt vilken roll Global Compact haft i denna utveckling. Vårt fokus har vi lagt på två teorier som vi menar varit avgörande i förändringen av ansvar mot att innefatta både offentlig och privat sektor.

Corporate Social Responsibility (CSR) är en teori som på senare tid uppmärksammas i samhället. Det är för många en relativt okänd teori på den globala arean men som under senare tid fått stort utrymme. Teorin innebär att företag numera inte bara skall ansvara för sin egen produktion utan även att ansvar skall riktas mot civilsamhället i form av sociala rättigheter och arbetsförhållanden.

Teorin om *mjuk reglering* kännetecknas av att det är frivilligt att följa och ger möjlighet för stort tolkningsutrymme för både de som reglerar och de reglerade.

Slutligen har vi valt att genom en fallstudie undersöka om ansvarsutvidgningen påverkats av Global Compact, ett FN initiativ som togs år 2000 och som baseras på dessa teorier.

1.1 Syfte

Syftet med vår uppsats är att belysa hur två nya teorier, *Corporate Social Responsibility* och *Mjuk reglering*, har inverkat på utvecklingen av ansvar gällande mänskliga rättigheter. Vår hypotes är att teorierna har spelat en betydande roll då de varit framträdande i utvecklingen mot att även privata aktörer skall involveras när det kommer till samhällsansvar och inte enbart offentliga aktörer såsom stater. Det ansvar rörande mänskliga rättigheter som tidigare endast tilldelats stater menar vi alltså idag har genomgått en förändring till att även innefatta mellanstatliga organisationer och transnationella företag varpå vi vågar påstå att gränsen av ansvar utvidgats.

Genom att undersöka nämnda teorier försöker vi få en övergripande förståelse för hur denna ansvarsutvidgning har gått till och framförallt varför CSR och mjuk reglering givits sådant fokus runt om i världen de senaste åren.

För att anknyta och empiriskt pröva teorierna gör vi en fallstudie kring FN-initiativet Global Compact. Genom detta får vi en helhetsbild som kan visa hur ansvaret för mänskliga rättigheter utvecklats mot en ny riktning där även de privata aktörerna ingår.

1.2 Frågeställning

Vi tycker oss se att det på senare tid skett en utveckling av vem som bör sägas bära ansvaret gällande vissa specifika frågor i samhället. Frågor kring mänskliga rättigheter fångade särskilt vårt intresse då dessa frågor både är angelägna och omdebatterade runt om i världen. Efter att ha läst vetenskaplig litteratur kring ämnet har vår hypotes om att det skett en utveckling mot att en ansvarsutvidgning mellan både den offentliga och privata sektorn stärkts ytterligare. Således vill vi därför undersöka detta med hjälp av teorier om ansvarsstyrning, nämligen Corporate Social Responsibility och Mjuk Reglering, och tillämpa våra resonemang genom Global Compact. Vår frågeställning blir därmed;

Varför har gränsen av ansvar rörande mänskliga rättigheter vidgats till att numera innefatta både offentliga och privata aktörer? Vilken roll har Global Compact spelat i denna utveckling?

1.3 Avgränsning

Att initialt söka avgränsa fokus för uppsatsen blev viktigt i vårt uppsatsarbete eftersom våra frågeställningar kan kopplas samman med de stora frågorna om globalisering och makt. Detta gjorde att vi direkt avgränsade vårt arbete till frågor om CSR (Corporate Social Responsibility) och mjuk reglering relativt mänskliga rättigheter. I vår fallstudie har vi inriktat oss på betydelsen av Global Compact för dessa rättigheter.

Vi inser att det även finns ytterligare faktorer som spelat in i ansvarsutvidgningens utveckling. Vi har dock valt att avgränsa oss till att främst studera våra teorier och Global Compact. Dock kommer vi i en avslutande del presentera tre dimensioner som vi tycker har visat möjliga utvecklingstendenser i samband med Global Compact och våra teorier.

1.4 Metod

Vårt upplägg i denna uppsats är att utföra en kvalitativ textanalys samt att göra en fallstudie. Med kvalitativ textanalys ser vi tydligt helheterna av texterna samt att genom intensiv läsning finna de fakta som ligger dolda under ytan (Esaïasson et al 2007: 237).

Fallstudien är kring Global Compact och mänskliga rättigheter, varpå vi ges möjlighet att tillämpa vårt studerade insamlade material mer praktiskt. Vi kommer att använda oss av våra teorier CSR och mjuk reglering när vi studerar detta FN-initiativ.

Vår analysdel har vi delat upp i ett antal vad vi valt att kalla ”dimensioner” vilka är 1) före och efter Global Compact, 2) Nord-Syd problematiken, 3) Globaliseringen samt 4) Hållbarhet. Vårt huvudsakliga syfte med denna uppdelning är att vi anser att ämnet om ansvar kring mänskliga rättigheter kan bli väldigt brett varpå en mer specifik inriktning av möjliga faktorer som haft en avgörande del i utveckling gör att vår analys blir bättre. Att strukturera upp analysen på ett antal punkter tycker vi även gör att vi mer konkret kan besvara vår frågeställning då vi håller oss inom ett antal bestämda ramar.

Att titta på utvecklingen före och efter Global Compact ansåg vi vara viktigt. Vi anser att initiativet Global Compact är bra bra och vi tror att detta initiativ har lett till stora förändringar. Att studera före och efter Global Compact kändes därför relevant.

Nord och syd dimensionen var för oss självklar att ta upp. Detta beroende på att stora företag från nord har stora delar av sin produktion i syd. Att se hur kapitalstarka företag arbetar för att förbättra de mänskliga rättigheterna är viktigt.

Globaliseringen är en dimension som kanske hade behövt beröras mer, men vi har valt att avgränsa oss och endast översiktligt beskrivit globaliseringen del.

Hållbarhetsdimensionen skiljer sig från de övriga då det handlar om framtida spekulationer. Vi anser dock att det är viktigt och intressant att diskutera kring huruvida stark strävan efter att arbete efter dessa mål kommer se ut i framtiden.

1.5 Material

Vi har genomgående använt sekundärmaterial såsom böcker, artiklar och tidigare uppsatser. Vi har även tagit del av officiella och tillförlitliga hemsidor. Nedan kommer vi kort att redogöra dessa.

www.mallenbaker.net är en hemsida som har i syfte att ge en internationell publik nyheter om den senaste utvecklingen kring CSR. Hemsidan är grundad av Mallen Baker och är en del av hans personliga hemsida. Då vi ämnar vara objektiva i vårt skrivande har vi endast tagit del av information från denna hemsida som är rent empiriska och som vi anser uppfylla våra krav på objektivitet.

www.csrsweden.se är Sveriges ledande företagsnätverk som har i fokus att inspirera företag till ett ökat CSR engagemang och på företags samhällsansvar och samhällsengagemang. Nätverket finansieras via näringslivet och startades genom stiftelsen Svenska Jobs ans Society. Vi anser denna hemsida vara av god kvalitet med objektiv och bra information.

www.mollet.com är utskriftsföretaget Mollet Printings företagshemsida. På denna hemsida har vi endast använt oss av deras definition av CSR, detta då vi efter gjorda efterforskningar fann att företagets definition på ett kortfattat men mycket bra sätt redogjorde för vad CSR innebär.

www.si.se är den statliga myndigheten Svenska Institutets hemsida. Det faktum att det är en statlig myndighet gör att vi tagit del av den information som går att finna och förlita oss på denna.

www.unglobalcompact.org är FN:s hemsida om Global Compact. Här har vi hittat en betydande del tillförlitlig information kring vår fallstudie Global Compact.

På ett tidigt stadium sökte vi få till stånd en intervju med någon sakkunnig som direkt arbetar med Global Compact. Tyvärr misslyckades våra ansträngningar, då en intervju hade kunnat bidra med en fördjupning och empiriska exemplifieringar. Trots avsaknaden av en intervju bedömer vi vårt underlag som tillräckligt för att besvara frågeställningarna.

1.6 Källkritik

Då vi enbart har använt oss av sekundära källor är vi medvetna om att tolkningar och vinklingar kan finnas. Information på hemsidor är i många fall subjektiva uttryck för olika partsintressen. Det har därför varit viktigt att försöka värdera denna information utifrån idén om ett mer objektiva perspektiv, vilket bl.a. inneburit att vi beaktat kompletterande och konkurrerande informationskällor. Som vi nämnt i vårt materialavsnitt anser vi dock att vi på ett bra sätt tagit del av den information vi funnit på dessa hemsidor. Källor som vi ansett skulle kunna vara subjektiva åt någon riktning har vi i bästa mån försökt undvika och i dessa fall enbart tagit del av empirisk fakta.

2 Teorier

För att förstå bakgrunden för vår analys och fallstudie fordras grundläggande kunskaper om *CSR* och *Mjuk reglering*. I detta avsnitt är vår avsikt därför att redogöra för dessa båda teorier om ansvarsstyrning. Vi har valt att strukturera texterna genom att i ett första skede förklara teorierna, därefter görs en historisk tillbakablick för att i en avslutande del redovisa den kritik som riktats mot teorierna.

2.1 Definition av teorier

De två teorier vi valt att använda oss av är teorin om Corporate Social Responsibility och teorin om Mjuk Reglering. Vi kommer att använda oss av följande generella definitioner.

CSR (Corporate Social Responsibility) - The continuing commitment by business to behave ethically and contribute to economic development while improving the quality of life of the workforce and their families as well as of the local community and society at large, including the environment (www.mollet.com).

Vi har valt att inte översätta denna definition då vi anser att grundtankarna och sammanhanget blir bristande och förlorar sin styrka. Vi vill även undvika tolkningsfel vilket en översättning lätt kan ge upphov till.

Mjuk Reglering – Mjuka regleringar kännetecknas av att de är frivilliga att följa, att direkta rättsliga sanktioner saknas och att de lämnar stort utrymme för den reglerade att själv översätta reglerna till den egna verksamheten (Mörth, Sahlin-Andersson 2006: 21).

2.2 Corporate Social Responsibility

De senaste åren har företags ansvar på den globala marknaden genomgått stora förändringar. Företag förväntas numera att på eget initiativ engagera sig i samhällsutvecklingen genom att ansvara för sin verksamhet på ett etiskt, miljömässigt och socialt plan (www.si.se). Teorin som fått namnet *Corporate Social Responsibility* (CSR) har blivit framträdande på den globala arenan idag. CSR bygger på idén ”corporate social responsiveness” (Cerne 2008: 4). Att aktivt engagera sig inom CSR, menar förespråkare för teorin gynnar företag såväl globalt som lokalt genom att ett CSR-engagemang stärker relationerna mellan

företagen och dess anställda, deras kunder samt ägare. Det har även visat sig att CSR haft positiva effekter på företags långsiktiga lönsamhet och dess relation med omvärlden (www.csrsweden.se).

Sedan 1990-talet har CSR expanderat kraftigt som en följd av den mer globaliserade samhällsutvecklingen där frågan om företags samhällsansvar getts stort utrymme. Den senaste utvecklingen i moderna demokratier har varit att ansvaret även skall innefatta den privata sektorn. Detta innebär (i stora drag) att de krav som tidigare enbart ställts på den offentliga verksamheten numera även innefattar privata aktörer. Juridiskt sett är det dock viktigt att påpeka att stater ännu ses som det främsta ansvarstagarna, men att utvecklingen uppvisar att företag numera får och kan ses som ”medhjälpare” av det samhällsansvar som tidigare endast riktats mot offentlig sektor.

Corporate Social Responsibility är för många relativt nytt och som uppmärksammats i samhällsdebatten först under senare delen av 1900-talet. I litteraturen kring CSR finns dock en utbredd historia som letar sig tillbaka så långt som till den industriella revolutionen och 1800-talet (Crane 2008: 19). Det bör dock tilläggas att litteraturen från denna tid inte använder CSR som vi gör idag utan skriver istället om företag och dess ”etik av sociala karaktär” (Mörth 2006: 44). Hur det kommer sig att det dröjde så många år innan ämnet uppmärksammades beror främst på att frågan om ”corporate responsible” inte blev framträdande på den internationella dagordningen förrän på 1970-talet. Under denna tid etablerades nämligen nya inriktningar inom den ekonomiska och sociala forskningen som hade uppkommit i samband med protesterna mot kapitalismen, handeln och den växande sociala oron (Melé 2008: 50).

Till en början grundade sig tankarna om CSR i huvudsak på handelns makt och på vilket sätt denna makt i sin tur inverkade på befolkningen. Frågor som gällde huruvida företag skulle inta rollen som sociala institutioner och ägna sig åt välgörenhet dominerade debatten (Segerlund 2007: 92). Dessa tankar kom sedan att utgöra basen för den diskussion som tog fart i mitten av 1900-talet (Bexell 2005: 32) (Melé 2008: 50). Exempel går att hitta i Howard R. Bowens bok *Social Responsibility of the Businessman* (Segerlund 2007: 93). Här ställer han frågan ”What responsibility to society may businessmen reasonably be expected to assume?” och säger:

by virtue of their strategic position and their considerable decision-making power” the social responsibility of the businessman is “to pursue those policies, to make those decisions, or to follow those lines of action which are desirable in terms of the objectives and values of our society. (Segerlund 2007: 93)

Efter 1950-talet skedde ett tydligt skift i tankarna kring CSR. Den tidigare uppfattningen om företag som välgörare kom att utvecklas till att istället handla om bland annat social välfärd och utbildning (Ibid.). Till slut hade frågan kring företags roll och dess eventuella ansvar helt växlat och efter 1950-talet kopplades de främst till strävan av att bevara och utveckla det demokratiska samhället (Ibid.).

Trots den omfattande litteratur som numera finns om CSR och det faktum att ämnet länge studerats finns det än idag inte en erkänd definition för teorin. Detta har resulterat i att en rad olika definitioner uppkommit då olika organisationer utformat sina egna förklaringar. I den vetenskapliga litteraturen kan man finna ett tjugotal olika definitioner (Melé 2008: 47). En definition föreslagen av den amerikanska kommittén för ekonomisk utveckling är att koppla CSR till varor, arbete, ekonomisk utveckling, sociala förväntningar och aktiviteter. Kommittén menar att de nämnda punkterna har i syfte att förbättra den sociala miljön inom företaget (Melé 2008: 50). Detta bekräftar ytterligare tanken kring definitionsproblematiken i ämnet och ger underlag till frågan om vilken av alla dessa möjliga definitioner är den mest korrekta och vilken bör väljas? Dessvärre finns det inget entydigt svar på denna fråga. I denna uppsats har vi dock valt att utgå utifrån vår tidigare nämnda definition.

2.2.1 Kritik mot teorien

CSR har blivit ett mycket omdiskuterat ämne i det globala civilsamhället idag. Såväl negativ kritik mot teorin som positiv har förts fram. Dominerande i debatten kring CSR har dock varit Milton Friedmans artikel *The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits* publicerad år 1970 (Salazar, Husted 2008: 137). Nobelpristagaren Friedmans huvudtanke var att företag tar sitt ansvar gentemot samhället genom att efterfrågade varor produceras, arbetstillfällen ges samt att tjänster erbjuds. Föreställningen om att företag skulle tilldelas skyldigheter förutom de redan befintliga åtaganden om att producera i vinstsyfte och följa lagen var han därför ytterst skeptisk till.

Ytterligare kritik mot teorin är att om uppfattningen och grundtanken kring CSR accepterats tidigare av samhället hade begreppet överhuvudtaget inte existerat idag. Detta då ett CSR-engagemang i så fall redan skulle vara en del av samhället (www.mallenbaker.net). Det finns även motargument till teorin som säger att särskilda affärsbeslut enbart rättfärdigats på grund av att de kan generera i ekonomisk vinning (Segerlund 2007: 93). Motargumentet syftar på att företag egentligen inte har någon tanke på att verka ansvarsfullt i specifika frågor utan endast ser det som ett verktyg för att åstadkomma vinst.

Vanligt förekommande i debatten är även att CSR antingen genererar vinnare eller förlorare. Annette Cerne tar upp detta i sin doktorsavhandling *Working with and working on Corporate Social Responsibility* där hon drar slutsatsen att CSR har fler förlorare än vinnare. Hon grundar sitt resonemang på att de som givits ansvaret för frågor kring hållbar utveckling samtidigt är dem vars argument och åsikter inte förs fram i debatten. (Cerne 2008: 207).

Slutligen bör nämnas svårigheten som uppkommit på grund av bristen på en klar definition och som genererat att oklarheter kring CSR lätt uppstått. Detta är någonting som så kallade *stakeholders* inte minst är bra exempel på då olika uppfattningar har påverkat hur företag arbetat. Det är alltså av högsta prioritet att bestämma vilken definition man använder sig av för att förhindra att tolkningsproblem (Cerne 2008: 5).

2.3 Mjuk Reglering

Mjuk reglering är en form av frivillig styrning som har redovisningskrav, utvärderingar och jämförelser som riktlinjer (Jacobsson 2004: 163). Denna styrningsform är emellertid inte ny. En tillbakablick i den internationella regleringshistorien visar istället på att mjuk normgivning länge varit ett centralt inslag (Ibid.). Dock har mjuk reglering idag vuxit och blivit en vanligare form av samhällsstyrning (Ibid.). Jacobsson et al. nämner tre punkter som kännetecknar mjuk reglering. Den första punkten är att de är frivilliga att följa. Den andra är att det saknas direkta rättsliga sanktioner. Denna punkt återspeglar till den första, eftersom mjuka regleringar är frivilliga. De reglerade kan själva tolka den mjuka regleringen så att det bäst passar deras egen organisation eller företag vilket leder in på den tredje och sista. Denna punkt syftar på det utrymme som den reglerade innehar till att själv tolka och översätta reglerna för att därefter tillämpa dem på den egna verksamheten (Jacobsson et al 2004: 163).

Ursprunget till mjuk reglering har visat sig svårt att exakt härleda och forskare nämner således flera tänkbara källor. I boken *Om soft law på det sociala skyddsområdet* skriver universitetslektorn vid Göteborgs Universitet, Ann-Charlotte Landelius, att begreppet har sitt ursprung inom folkrätten där det har förekommit sedan flera decennier tillbaka (Landelius 2001: 74). Mörth förklarar istället i boken *Soft Law in Governance and Regulation* uppkomsten av teorin genom att statsvetare och forskare kring internationell rätt behövde, i en värld i förändring, en ny teori för att lättare kunna förstå dessa (Mörth 2004: 4). Bildandet var följaktligen nödvändigt för att förstå att det pågick en förändring i världssamhället (Mörth 2004: 5).

Idéen om mjuk reglering är något som på senaste tid expanderat kraftigt i världssamhället (Jacobsson 2004: 163). Redan år 1983 insåg författaren Tammes den storhet som mjuk reglering skulle få. Tammes skriver i sin essä, från samma år, att mjuk reglering var en växande kategori av normativa fenomen inom området mellan lag och icke-bindande föreskrifter redan under denna tid (Landelius 2001: 74).

Landelius skriver att då mjuk reglering inte är rättsligt bindande kan dess uppmaningar såsom redovisningskrav och utvärderingar inte genomdrivas med tvång. Inte heller sanktioner riktade mot aktören i fråga äga rum (Landelius 2001: 75). Trots sin ibland diffusa definition tar aktörerna i det internationella samarbetet dessa dokument på allvar (Ibid.). Interdependens mellan olika aktörer har ökat vilket har lett till att det idag finns ett behov av att kunna ingå överenskommelser. Mjuk reglering är ett svar på detta menar Landelius då mjuk reglering ofta utgör en kompromiss mellan olika uppfattningar (Landelius 2001: 75). Viktigt att påpeka är att det finns områden där rättsligt bindande regleringar inte är möjliga att genomföra, varpå mjuk reglering blir ett alternativ (Ibid.).

Frivilligheten är det centrala i mjuk reglering men det finns även ett antal specifika riktlinjer att följa. Att redovisa sin verksamhet enligt fastställda principer som regleraren bestämt är en av dessa (Jacobsson 2004: 164).

Den som blir föremål för mjuk reglering utlovas en förbättrad samordning i kombination med bevarad mångfald och självständighet (Ibid.). Från reglerarens

sida krävs det däremot att en omfattande rapporterings- och granskningsverksamhet byggs upp samt att det krävs för att mjuk reglering skall fungera ett aktivt medverkande från den som reglerar (Ibid.). Dock, som vi även nämnt ovan, ger mjuk reglering större utrymme till att påverka kriterier, procedurer och redovisningar både för de reglerande och för de reglerade (Ibid.).

Den mjuka regleringen har på sistone brett ut sig och fler aktörer väljer att använda sig av denna form av styrning istället för motsatsen, den hårda. En anledning till detta kan vara den attraktionskraft som mjuk reglering föreslår. Det är svårt att säga nej till denna form av styrning, särskilt i ett samhälle där individers och organisationers självständighet och valfrihet ofta betonas (Ibid.). Attraktiviteten kommer dock inte med mjuk reglering i allmänhet utan måste förstås mot bakgrund av de ideologiska och institutionella värden som präglar samtiden (Ibid.). Denna prägning, kombinerad med att mjuk reglering stämmer så väl överens med individualiserad tidsanda, gör att den är så attraktiv som den är (Jacobsson 2004: 165). Utbredningen av mjuk regleringen har i allmänhet ökat och vi har ovan nämnt att en anledning till det är dess attraktionskraft. Utbredningen kan också bero på att fler efterfrågar mer utvecklade former av uppföljning, redovisning och värdering mer generellt. Denna efterfrågan ligger till grund för att fler vill kunna påverka utvecklingen i en viss riktning (Ibid.). De aktörer som väljer att tillämpa och följa mjuk reglering ges ett stort utrymme att själva tolka reglerna.

Trots att hård och mjuk reglering skiljer sig åt kan det ibland vara svårt att urskilja gränsen dem emellan (Jacobsson 2004: 166). Hård reglering, som exempelvis lagstiftning, är hård till formen men ibland kan den uppfattas som mjuk eller vag till sitt innehåll. Detta kan i sin tur leda till stora tolkningsutrymmen. Standarder å andra sidan är frivilliga, själva grundstenen med mjuk reglering, är oftast mycket preciserade till innehållet och kan på så sätt uppfattas som traditionell lagstiftning (Ibid.).

Mjuk reglering kännetecknas av tre aspekter: de är frivilliga att följa, de saknas direkta rättsliga sanktioner och de lämnar ett stort utrymme för den reglerande att själva översätta reglerna till den egna verksamheten (Jacobsson 2004: 163). Det är ett sätt att samordna områden där det anses olämpligt eller omöjligt att införa hård reglering. Mjuk reglering kan utvecklas snabbare än hård vilket är en viktig förklaring till varför det införs (Jacobsson 2004: 167). Följaktligen är ett av syftena med mjuk reglering just samordning (Ibid.). Hur kan då mjuk reglering vara ett snabbare alternativ av reglering? Jacobsson nämner tre olika aspekter som svar på denna fråga. Den första är att mjuk reglering kräver en lägre nivå av konsensus, den är lättare att enas om och svårare att säga nej till. Hon skriver även att valet av mjuk reglering ofta kan motiveras med att den ger flexibilitet, lättare att förändra och lättare att översätta till olika sammanhang (Ibid.).

2.3.1 Kritik mot mjuk reglering

Trots den relativt pånyttfödda uppmärksamheten kring mjuk reglering finns det en debatt mot mjuk reglering och kritik mot detta sätt att styra samhället. En av dessa är att mjuk reglering kan leda till att viljan att ingå bindande förpliktelser mellan stater minskar (Landelius 2001: 76). Trots den mjuka regleringens utbredning krävs det fortfarande lagstiftande regler som stater och andra aktörer skall följa. Den otydliga makt- och ansvarsrelation som mjuk reglering kan ge försvårar insynen och ansvarsutkrävandet. Enkelt kan man säga att det blir svårare att få insyn och kunskap om de beslut som fattas och vilka konsekvenser som blir en effekt (Jacobsson 2004: 188).

Jacobsson skriver att mjuk reglering innehåller en tydlig homogeniseringstendens. Trots den ambition att bevara mångfald som vi tidigare nämnt och avsaknad av tydliga tvångsmekanismer leder den lätt till likriktning. Den mjuka regleringen utnämner idealmodeller och således söker andra aktörer att imitera dessa modeller i syfte att uppfattas mer framgångsrika och legitima (Jacobsson 2004: 187).

Mjuk reglerings utbredning har bland annat berott på den attraktionskraft regleringsformen har. Denna attraktionskraft hänger samman med att regleringen utlovar bevarad suveränitet. Dock menar Jacobsson att den bevarande suveräniteten kan vara falsk. Mjuk reglering kan ibland utgöra ett första steg till en hårdare och mer långtgående reglering (Jacobsson 2004: 188). Den engelska benämningen för mjuk reglering är *soft law*. Detta kan och har upplevts som missvisande i vissa fall. Bestämmelserna i denna bemärkelse verkar bindande genom att begreppet lag (*law*) används. Detta menar Landelius kan leda till förvillande förväntningar på något som i verkliga fallet inte är förpliktiga att följa (Landelius 2001: 75).

2.4 Ansvarsutvidgning mellan aktörer

Under senare år har det ha skett en utveckling av gränsen mellan det privata och offentliga. Samarbeten har blivit vanliga och privatiseringar av offentliga verksamheter sker frekvent i samhället idag. Utvecklingen tycks alltmer gå mot en företagslik riktning då det i den offentlig verksamhet allt oftare talas om "management"-idéer, något som tidigare endast förekommit inom den privata sektorn. Den traditionellt sett tydliga distinktionen mellan offentligt och privat visar alltså påtagliga tendenser mot att luckras upp mer och mer (Mörth, Sahlin-Andersson 2006: 11). Samtidigt som detta sker håller den offentliga sektorn på att krympa. En 'naturlig' effekt av denna förändring blir att även vem som bör ha ansvaret utvecklas (Mörth, Sahlin-Andersson 2006: 17).

Det är utifrån denna privatiseringsvåg som, vad man i dagliga sammanhang valt att kalla, privatoffentliga partnerskap POP (eng. PPP) uppkommit. Vad man avser med detta samlingsbegrepp är det nära samarbete mellan det privata och

offentliga, som ofta brukar vara under en specifikt förutbestämd tidsperiod (Mörth, Sahlin-Andersson 2006: 11-12, 23). En vanlig definition är:

”varaktigt samarbete mellan offentliga och privata aktörer inom vilket de gemensamt utvecklar produkter och tjänster samt delar på risker och resurser som är kopplade till dessa produkter” (Mörth, Sahlin-Andersson 2006: 38).

Samarbetet sker främst genom att de båda sfärerna möts för att tillsammans arbeta för olika projekt och idéer som man delar. Vanligt är att samarbetet upprätthålls genom att parterna skriver kontrakt med varandra, detta för att försäkra sig om att det givna löftet hålls. Partnerskap är en unik form av samarbete mellan det privata och offentliga och med tanke på att samsarbetsformerna kan ha olika karaktär skapas en öppenhet som i sin tur gör det möjligt med ansvarsutkrävanden (Mörth, Sahlin-Andersson 2006: 20).

Trots att gemensamt arbete funnits tidigare är det inte förrän under senare år som tanken på att samarbeten i mer specifika former uppstått. Vad som är utmärkande när det gäller POP är att det handlar om två aktörer som agerar partner och alltså inte att någon står över den andra och innehar mer auktoritet (Mörth, Sahlin-Andersson 2006: 11). Detta i sin tur gör att samarbeten får en annan karaktär då båda förfogar över samma rätt till beslut och förändringar.

Orsaken till POP är många men främst dominerar ekonomiska, med finansiella och regelmässiga mål, och samhällseliga. Ofta är det idén om att parterna på olika sätt kan komplettera varandra på ett bra och fördelaktigt sätt som ligger till grund. Det kan till exempel handla om att byta idéer med varandra, utveckla strategier eller att utforma nya lagar och regler, samtliga i syfte att båda parter gynnas.

I Ulrika Mörths och Kerstin Sahlin-Anderssons bok *Privatoffentliga Partnerskap: Styrning utan hierarkier och tvång* kan man läsa att en viktig drivkraft till partnerskap är ”upptäckten att det i ökad grad är bortom varje enskild sektors kapacitet att svara effektivt på de stora och komplexa utmaningarna i dagens värld” (Mörth, Sahlin-Andersson 2006: 12). Det man syftar på i detta argument är att den globala utvecklingen med frågor av stor omfattning inte är möjliga för en ensam aktör att lösa utan möjliggörs endast genom ett samarbete med ytterligare en, eller flera, aktörer.

Samarbete likt POP är, som redan nämnts, inte något nytt och revolutionerande i vår tid utan har gamla anor ända sedan 1800-talet (Mörth, Sahlin-Andersson 2006: 16). Det har sedan lång tid tillbaka varit av stort intresse att verka för att på ett så effektivt sätt som möjligt samarbeta för att på något sätt gynnas. Dagens samhälle skulle inte ha sett ut som det gör idag om det inte varit för att parter samarbetat. Den vetenskapliga litteraturen om ämnet stärker detta antagande ytterligare då forskningen i ämnet POP haft ett explosionsartat uppsving sedan början av 2000-talet (Mörth, Sahlin-Andersson 2006: 13).

Även ur ett nationellt sätt brukar POP kopplas samman med den privatiseringsvåg som den offentliga sektorn genomgått. Det idag kanske mest uppmärksamade fallet som uppvisar ett exempel på en sådan privatisering är Förenta Nationernas Global Compact.

Nutidens utveckling mot ett ökat samarbete som inte enbart är mellanstatligt, innefattar även en intensiv interaktion med frivilligorganisationer (så kallade NGO:s) och företag (Mörth, Sahlin-Andersson 2006: 18). Samarbetet resulterar därmed i en nätverksstruktur med ett ömsesidigt beroende oavsett sektor och gränsen mellan det privata och offentliga flyttas därmed om än mer.

3 Global Compact – en fallstudie

Våra undersökta teorier, CSR respektive mjuk styrning, kommer i detta avsnitt tillämpas på en fallstudie om Global Compact (GC). GC är ett instrument vilket företag som arbetar utifrån CSR kan ansluta sig till. Initiativet är frivilligt och styrs av teorin om mjuk reglering.

Vi kommer att undersöka hur ansvaret för mänskliga rättigheter utvidgats efter att Global Compact bildades. Global Compact har många föregångare som representerats av både regeringar och organisationer. På internationell nivå hade, innan GC lanserades, OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) redan beslutat om vissa riktlinjer som skulle styra de sociala och miljömässiga ramverk som företag skulle följa (Moon – Vogel 2008: 315).

3.1 Mänskliga rättigheter

För att kunna diskutera mänskliga rättigheter bör man först fråga sig vad vi menar med en rättighet? Vilka rättigheter har folket? Innebär vissa rättigheter plikter eller skyldigheter, och i så fall varför? (Brown 2001: 603). I frågor som dessa behöver vi skilja mellan rättigheter till krav, frihet, makt eller immunitet (Ibid.).

För att hitta källorna till idéerna som ligger till grund för de tankar om mänskliga rättigheter som vi har idag får man sträcka sig ända tillbaka till medeltiden och de politiska tankar och den intellektuella diskussion som då fördes (Ibid.). En rad viktiga händelser i historien har naturligtvis även senare påverkat utvecklingen av vad vi numera avser med de mänskliga rättigheterna.

År 1791 stadgade i USA *Bill of Rights* (deklarationen om rättigheter) som var en tidig inspiration till de mänskliga rättigheterna. Ett liknande beslut togs i Frankrike redan år 1789 då lagar utvidgades genom *Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen* (förklaringen om mänskliga och medborgerliga rättigheter) (Brown 2001: 600). Dessa lagförslag, som var nationellt stadgade, kom att revolutionera tänkandet kring mänskliga rättigheter. Det dröjde dock till andra världskrigets slut innan man började tänka på de mänskliga rättigheterna som universella (Ibid.). *Bill of Rights* avsåg enbart det amerikanska folket, på samma sätt som den franska deklarationen endast omfattade den franska befolkningen (Brown 2001: 604).

Idén om att mänskliga rättigheter skall vara internationellt skyddade är något som allmänt accepterats först under de senaste årtiondena. Med denna utveckling följde dock en rad problem. Stater önskade själva ha kontroll över rättigheterna och intresset blev således svagt för de mer allmänna deklarationer som

uppkommit (Brown 2001: 599). Andra problem som följde med utvidgningen av rättigheterna var begreppsmässiga (Ibid.) vilket ledde till att ord och begrepp omtolkades eller beskrevs på ett icke-avsett sätt för att passa egna politiska intressen.

Länge var mänskliga rättigheter enbart associerade med nationella rättssystem samt nationellt politiska system (Brown 2001: 599). Det dröjde till år 1948 och FN:s införande av *The Universal Declaration of Human Rights* (den allmänna förklaring om mänskliga rättigheter) då tankegångarna började bli mer universella (Brown 2001: 600). Människor runt om i världen delade uppfattningen om att något så fruktansvärt som förintelsen aldrig skulle få äga rum igen. Detta blev grunden till de universella reglerna om mänskliga rättigheter och för den lagstiftning som tog fart kraftigt under efterkrigstiden (Brown 2001: 606).

3.2 Global Compact

Global Compact (GC) är ett politiskt strategiskt initiativ taget av FN och främst riktat till företag runt om i världen (www.unglobalcompact.org). Författaren och professorn inom Internationella Relationer, Julie A. Mertus menar att GC är ett internationellt nätverk designat för att underlätta lärandet och arbetet mellan privata aktörer och organisationer samt FN (Mertus 2005: 155). GC:s mål är att bygga ett nätverk där företag för en gemensam dialog för att fastställa ramen för socialt ansvar (Ibid.). Företag som väljer att ansluta sig till GC är tillsammans förpliktigade att i sin verksamhet och affärsstrategi följa tio universella FN principer inom områdena: mänskliga rättigheter, arbetskraft, miljö och anti-korruption (Ibid.). Att ansluta sig till GC skall således bidra till att företag, som de primära aktörerna, verkar för och garanterar att marknader, handel, teknologi och finansiella system styrs av gemensamma spelregler som är gynnsamma både för ekonomisk utveckling och för samhällen som sådana (ibid.). Alltför många företag inser också behovet av samarbete med internationella aktörer i en globaliserad värld eftersom sociala, politiska och ekonomiska utmaningar är intimt sammanlänkade med utvecklingsmöjligheterna för företaget (Ibid.). GC är idag det största medborgarskap för företag i världen. Över 4700 företagsdeltagare och andelsägare från mer än 130 länder deltar i överenskommelsen. Den ökande förståelsen för detta initiativ återspeglas också i den ständiga ökningen av medlemmar i GC (www.unglobalcompact.org).

Kofi Annan, som var initiativtagare till GC, hade som mål med GC att företag skulle dela samma värden och principer och han såg detta möjligt genom Global Compact (Annan 1999).

Kofi Annan hade innan initiativtagandet blev offentligt talat inför *World Economic Forum* ett flertal gånger för att se om ett intresse fanns hos företagarna runt om i världen, samt göra de uppmärksamma på vad ett sådant initiativ kunde innebära för rättigheter inom de områden GC ämnade röra samt de företag som

väljer att ansluta sig. I ett tal han höll till World Economic Forum den 31 januari år 1999 sa han:

On my previous visits, I told you of my hopes for a creative partnership between the United Nations and the private sector. I made the point that the everyday work of the United Nations – whether in peacekeeping, setting technical standards, protecting intellectual property or providing much-needed assistance to developing countries – helps to expand opportunities for business around the world. And I stated quite frankly that, without your know-how and your resources, many of the objectives of the United Nations would remain elusive (Annan 1999).

Han påvisar i talet företags betydelse för denna nya utveckling och det samarbete mellan parterna han ville få till stånd. I samma tal nämner han även vikten av att ansvaret av mänskliga rättigheter utvidgas. Kofi Annan sa:

Don't wait for every country to introduce laws protecting freedom of association and the rights to collective bargaining. You can at least make sure your own employees, and those of your subcontractors, enjoy those rights. You can at least make sure that you yourselves are not employing under-age children or forced labour, either directly or indirectly. And you can make sure that, in your own hiring and firing policies, you do not discriminate on grounds of race, creed, gender or ethnic origin (Annan 1999).

Kofi Annan fick slutligen igenom sitt initiativ och som nämnt ovan blev GC officiellt år 2000.

Det bör noteras att GC ett frivilligt initiativ, dvs. inga företag har tvingats godkänna och acceptera villkoren och det finns heller inga direkta sanktioner mot företag som inte följer GC:s uppsatta normer och regler. Den ökade acceptansen för mänskliga rättigheter som en effekt av globaliseringen har dock gjort att företag i ökad utsträckning önskar ansluta sig då detta kan komma att gynna dem i det långa loppet (Ibid.).

I Global Compact förekommer krav på redovisning och rapportering. Denna rapportering kallas Communication on Progress (COP). Detta är det enda krav som ställs för de företag som väljer att delta. COP är en rapportering av företagets utveckling och implementering av de tio GC-principerna (www.unglobalcompact.org). Företagen själva har genom att ansluta sig till GC tagit på sig ett åtagande rörande tre punkter. Det första är att offentliggöra företagets konkreta förslag samt försök till implementering av GC:s tio principer. Det andra är att inom företaget offentliggöra GC och deras principer så att även de anställda kan ta del av initiativet. Det tredje åtagandet är att söka samarbete med FN och bistå i arbetet att sprida dessa principer på annat håll, speciellt i utvecklingsländer (Mertus 2005: 146). GC har med dessa kompletterande mål formulerat ett initiativ som ger samarbetsvilliga lösningar till de fundamentala utmaningar som både företag och samhället står inför (www.globalcompact.org).

Mänskliga rättigheter är en central del i GC och de första två principerna som stadgar GC:s organisation rör också dessa rättigheter. De lyder; företag skall stödja och respektera skyddet av internationellt förklarade och accepterade lagar om mänskliga rättigheter. Vidare att företag skall deklarerat att man inte medverkar i kränkningar av mänskliga rättigheter (www.unglobalcompact.org).

Mänskliga rättigheter har traditionellt sett alltid varit enskilda staters angelägenhet och internationella lagar kring mänskliga rättigheter har alltid varit

adresserade till enbart stater. FN poängterar att mänskliga rättigheter kvarstår som det mest utmanade området för företagsgemenskapen runt om i världen.

Företag har idag alltmer insett att de har ett rättsligt, moraliskt men även kommersiellt behov av att engagera sig i frågor rörande mänskliga rättigheter. Dessa utmaningar har bidragit till att företag konfronterats med ramverket för mänskliga rättigheter och hur det egna företaget skall relatera sig till detta. Samtidigt är företag ofta tveksamma hur man ska undvika komplikationer rörande kränkningar av mänskliga rättigheter och var gränserna egentligen går för deras eget ansvar för de mänskliga rättigheterna (Ibid.). Författarna till boken *Learning to talk* skriver att GC skapades genom en begäran samt utav nödvändighet för att förmänskliga den pågående globaliseringsprocess (McIntosh et al 2004: 16). De skriver vidare att området rörande mänskliga rättigheter är det mest ifrågasatta. Frågor rörande miljö, antikorrupktion och arbetskraft har redan behandlats på ett eller annat sätt av företag. Mänskliga rättigheter är ett helt nytt område för flera företag (McIntosh et al 2004: 18). Det är inte meningen att företag skall ta över ansvaret rörande mänskliga rättigheter helt. Det är heller inte mening att de skall duplicera rollen som Amnesty International eller Human Rights Watch innehar. Vad som istället förväntas av företag är att inom deras område av inflytande skall de främja det universellt erkända normer kring mänskliga rättigheter och föregå med ett gott exempel (McIntosh et al 2004: 108).

4 Analys

Varför har gränsen av ansvar rörande mänskliga rättigheter vidgats till att numera innefatta både offentliga och privata aktörer? Vilken roll har Global Compact spelat i denna utvidgning?

Vi har valt att göra vår analys av ansvarsskyldigheten för mänskliga rättigheter utifrån ett antal dimensioner, nämligen 1) *före och efter Global Compact*, 2) *Nord-Syd problematiken*, 3) *Globalisering* samt i en punkt 4) där vi utifrån teorierna diskuterar *hållbarheten* i denna utveckling. Vi menar att dessa dimensioner varit bidragande i utvecklingen varpå vi valde ut de som vi ansåg vara dem kanske mest betydelsefulla och mest intressanta att belysa mer djupgående. Efter att vi redovisat våra tankar kring ansvarsutvidgningen och våra dimensioner kommer vi att försöka ge svar på den roll Global Compact haft i denna utveckling.

4.1 Före och efter Global Compact

Idéer liknande Global Compact har tidigare funnits. Corporate Watch och Sweatshop Watch är två exempel på sådana. Dessa två organisationer har båda arbetat för att påvisa och försöka förbättra förhållanden i sociala, politiska, ekonomiska och miljömässiga frågor (Fagerfjäll 2001:101). När Global Compact initierades gavs nästintill identiska frågor (mänskliga rättigheter, arbetskraft, miljö och anti-korruption) allt större tyngd och fokus vilket vi bedömer vara ett uttryck för att GC faktiskt initierades av FN, en organisation som runt om i världen anses vara mer legitim än någon annan enskild aktör.

Innan globaliseringens genomslag ansvarade enskilda länder själva för sina respektive rättigheter. Det ökade samarbetet länder emellan har idag minskat legitimiteten för rättigheter som inte kan uppfattas som universella. Utifrån detta har frågan kring vem som bör sägas vara ansvarig i olika frågor vuxit sig stark varpå Global Compact fått ökad uppmärksamhet. Genom FN initiativet Global Compact har nya aktörer (privata företag och NGO:s) bemyndigats att själva ansvara för att regler och lagar följs. Företagsledare kan således förhindra att kränkningar förekommer inom de egna företaget. Det ansvar som företag tidigare haft har idag därmed utvecklats till att även omfatta sociala och etiska frågor. En fråga som här uppkommer berör dessa nya aktörers frihetsgrader vilka i sin tur beror på deras makt och storlek. Multinationella företag med betydande ekonomiska resurser har naturligtvis mer makt att förändra än små företag. Det

kan paradoxalt också bli så att ekonomiskt svaga stater som inte själva har möjligheter att agera i vissa frågor blir än mer beroende av viljan hos ekonomiskt starka företag. Utifrån ett före och efter perspektiv av Global Compact kan man alltså se att företag med goda självbestämmandemöjligheter genom ett GC engagemang ges chans att vara med att förändra sin egen verksamhet. Detta samtidigt som de utåt sett visar att de stödjer och vill verka för en utveckling av de mänskliga rättigheterna som går i rätt riktning. En ansvarsutvidgning som innefattar både privata företag och offentlig sektor blir därmed ett naturligt steg då FN-initiativet ger företag möjlighet att vara med i arbetet mot en bättre utveckling av de mänskliga rättigheterna.

4.2 Nord – Syd

Idéerna kring nord och syd uppdelningen av världen har alltid syftat på rika länder i nord och fattiga länder i syd. I förhållande till de så kallade Nord-länderna har Syd-länderna med bristande ekonomiska resurser, dåliga arbetsförhållanden och ofta även brist på politiskt inflytande ingen möjlighet att motsätta sig eventuella beslut. De rika länderna som har den ekonomiska kapaciteten att påverka utvecklingen i fattiga länder väljer ofta att förlägga sin produktion i dessa länder. Orsakerna till detta är främst ekonomiska då kostnaderna kan hållas nere. Billigare arbetskraft och material samt avsaknaden av en legitim lagstiftning har gjort att företag sluppit eventuella hinder som en produktion i nord annars hade inneburit.

Vi menar att gränsen rörande mänskliga rättigheter vidgats ur ett nord- och sydperspektiv enligt i ett antal företeelser.

Till att börja med har företag i nord idag möjlighet att själva kontrollera hur de mänskliga rättigheterna på arbetsplatserna följs och Global Compact har gett de privata aktörerna (företag) redskap att själva värdera situationen på sina respektive arbetsplatser. Dessa tankar liknar de redan nämnda i ”före och efter Global Compact” avsnittet. Med en spridning av Global Compact kan vi även konstatera hur företag idag söker följa de riktlinjer som är satta.

Vi tror att den utveckling som har skett beror på att företag numera både vill och inser att man har möjlighet att ta ett faktiskt samhällsansvar. De transnationella företagen är de största aktörerna på den internationella arenan idag och vår uppfattning är att dessa får allt svårare att försvara skilda spelregler beroende på om produktionen sker i nord eller syd vilket i sig ger incitament för ett större engagemang för de universella mänskliga rättigheterna.

Tidigare tankar om mänskliga rättigheter som enbart nationella har fått ge vika för den interdependens som idag finns och som fordrar ett kosmopolitiskt tänkande där enskilda stater inte längre är de enda aktörerna. Vi menar alltså att gränsen för ansvar har utvidgats genom kraven på en förnyelse av flera aktörers agerande i en alltmer global samhällsordning.

En ytterligare anledning till att gränsen för ansvar vidgats kan bero på medias uppmärksamhet i ämnet vilket resulterat i en ökad medvetenhet för människor runt om i världen om hur rättigheter och arbetsförhållanden kan se ut i de fattigare delarna av världen. Ytterligare aspekter i detta synsätt (nord-syd) är den enskilda individens vilja att försöka bidra till en positiv utveckling av de mänskliga rättigheterna. Inte sällan anordnas diverse evenemang som har i syfte att inbringa kapital som skall gå till länder i fattiga delar av världen och ofta uppmärksammas de mänskliga rättigheterna i dessa sammanhang. Denna individuella medvetenhet menar vi kan ha effekten att det egna intresset får frågor kring detta att sprida sig (idéerna måste ju komma någonstans ifrån) och i bästa fall implementera de på arbetsplatser som därmed kanske får upp ögonen för detta problem och ser möjligheten till att bidra.

4.3 Globaliseringen

Globaliseringen menar vi har inneburit en naturlig utveckling av ansvaret kring mänskliga rättigheter. Orsaken är att 'världen blivit mindre' på grund av att nya samarbeten etablerats, infrastrukturer förbättrats samt att länder idag har ett behov av att ta hjälp och arbeta tillsammans med andra länder. Utifrån detta har nya aktörer uppkommit på den globala arenan såsom privata företag och NGO:s, vilka i sin tur getts mer ansvar. Att gränsen därmed vidgats blir därmed ett led i denna globaliseringsutveckling.

Utvecklingen mot en mer globaliserad värld har även påverkat hur människor runt om i världen själva ser på de mänskliga rättigheterna. Den ökade medvetenheten som globaliseringen bidragit till har gjort att frågor som tidigare enbart förknippades med den egna staten, nu även innefattar privata aktörer. Vårt resonemang varför det skett en ansvarsutvidgning som numera innefattar både de offentliga och de privata aktörerna grundar sig just i att de frågor som dominerar dagordningen idag inte längre kan lösas av en enskild aktör.

Globaliseringen och det ökade samarbetet har gjort att problem gällande mänskliga rättigheter lättare blir lösta då de får större genomslagskraft eftersom det är fler som kan arbeta för att finna lösningar.

Sedan andra världskrigets slut och framförallt efter kalla kriget, har globaliseringsprocessen stått i fokus. Många anser kanske att globaliseringen fått många negativa konsekvenser. Vi anser dock det motsatta och menar att utvecklingen genererat till att inte enbart uppmärksamma stater som aktörer, gällande mänskliga rättigheter, utan numera även privata aktörer och NGO:s som därmed ges möjlighet till ett ansvarsarbete i världssamhället. En effekt av detta har varit att arbetet för att förbättra de mänskliga rättigheterna successivt ökat genom att fler aktörer arbetar på olika nivåer, såsom överstatlig, mellanstatlig samt civilsamhället, samtidigt som det generellt sätt är fler aktiva aktörer på den globala arenan. Dessutom har människors ökade kännedom om hur de mänskliga förhållandena ser ut i andra delar av världen gjort att viljan att försöka påverka blivit större. I boken *The Globalization of World Politics* skriver

författarna att världen håller på att bli mer homogen. Skillnader mellan människor håller på att försvinna (Smith, Baylis 2001: 9). Viktigt att poängtera är att vi här inte syftar på att enskilda stater kan försvinna utan istället på att det idag är nödvändigt med fler aktörer som samarbetar i det internationella systemet. En parallell diskussion är den om huruvida staters betydelse är på väg att försvinna då privatiseringar sker mer och mer (Mörth, Sahlin-Andersson 2006: 17). Detta resonemang anser vi dock vara felaktigt då globaliseringsprocessen istället leder till nya samarbeten mellan stater, ett så kallat mellanstatligt samarbete, som även omfattar samarbeten med FN och inom EU.

4.4 Hållbarhet

Att besvara vår fråga *varför gränsen av ansvar rörande mänskliga rättigheter vidgats till att gälla både offentliga och privata aktörer* utifrån dimensionen hållbarhet bjuder på stora svårigheter då den fokuserar mot en okänd framtid. Vi försöker alltså inte att besvara frågan om hur Global Compact och vem som bör bära ansvaret kring denna fråga kommer att förändras i framtiden utan enbart lyfta fram några olika perspektiv som vi menar behöver beaktas.

Till att börja med kan vi fråga oss om utvecklingen mot ökat samarbete mot kränkningar av mänskliga rättigheter endast är en trend som blivit möjlig genom den kraftfulla ekonomiska och politiska utveckling som skett under 1900-talets senare hälft. En del skulle nog till och med vilja hävda att en förutsättning för denna utveckling faktiskt varit ett ökat samarbete och ansvarstagande i den internationella samhällsekonomin då man alltmer insett behovet av gemensamma spelregler. Vi menar alltså att det inte finns några egentliga skäl att misstänka att den generella trenden bryts.

En ekonomisk aspekt däremot kring ansvaret för mänskliga rättigheter är om företag och icke-offentliga aktörers arbete för att främja dessa rättigheter kan förändras om världsekonomin befinner sig i en kris eller lågkonjunktur. Dessa tankar föll oss naturligt då vi i detta skede faktiskt drabbats av den största finansiella krisen sedan depressionen på 1920-talet. Vi ser dock ännu inga tecken på att hotet mot mänskliga rättigheter skulle vara konjunkturberoende.

Den ansvarsutvidgning som har ägt rum har som vi nämnt tidigare gett privata aktörer ett allt större ansvar. Frågor vi ställer oss blir därmed om ansvaret för mänskliga rättigheter riskerar att hamna i skymundan om ansvaret alltmer läggs hos en privat aktör och om företag väljer att prioritera bort detta ansvar 'i tuffa tider'? Detta är några frågor som vi bedömer kommer att bli aktuella om företag kommer tvingas väga viktiga beslut för att kortsiktigt klara en ekonomisk kris. Hos offentliga aktörer är ju detta ansvar en del av deras grundläggande och vardagliga uppgifter varpå det inte på samma sätt kan komma att bli fråga om att det skall bortprioriteras eller inte.

Dessa frågor är bara ett fåtal av de utmaningar vi går till mötes i och med denna utvidgning och det blir intressant att se hur framtidsutvecklingen kommer att se ut.

4.5 Sammanfattande analys

Efter våra efterforskningar av mänskliga rättigheter och våra teorier kan vi konstatera att gränsen av ansvar vidgats och går mot en ny utveckling. Innan vi påbörjade vårt arbete hade vi vetskap om att fler aktörer etablerats på den internationella arenan för mänskliga rättigheter. Det vi dock inte var medvetna om var att företagens roll blivit alltmer central och detta på relativt kort tid. Den statsvetenskapliga forskningen har noga kunnat visa på att det skett en genomgripande global samhällsförändring. Den tidigare samhällsstyrningen har numera utvecklats från en statscentrisk styrning till en styrning baserad på fler regleringar och samordningar. Det handlar alltså i stora drag om att gränsen mellan det offentliga och privata har flyttats vilket också gjort att frågan om vem som har makt utvecklats. En effekt av detta är att samhällsansvaret idag har en helt annan innerbörd än vad den hade för några decennier sedan. Således anser vi att initiativet Global Compact blivit en viktig komponent i arbetet för detta samhällsansvar. Att få fler aktörer att samlas och följa samma regler är enligt oss en utveckling i rätt riktning. Vi ser här en möjlig parallell mellan framväxten av en ny världsmedborgare som delar uppfattningar om vad som är mänskliga rättigheter och hur barn socialiseras in i ett samhälle genom att överta kunskap om informella normsystem och inte bara kunskap om vad de formella lagarna föreskriver. En värld som blivit mer global kräver att tankar utvecklas om hur samhällen rent praktiskt skall fungera. Det vi här syftar på är hur samarbeten utvecklas, såväl stater emellan som mellan andra aktörer, med lagar, förordningar, stadgar och ideologiska tankar som blir alltmer gemensamma och lika.

FN:s Global Compact har hög legitimitet och därigenom viktig status. Då initiativet kommer från FN och redan fått en betydande status förväntar vi oss att fler företag ansluter sig till GC. En fråga vi ställde oss var huruvida ett liknande initiativ taget av en icke-statlig organisation hade utvecklats och hur attraktivt ett sådant hade varit bland företag? Vi tror att ett sådant initiativ inte hade fått ett lika stort genomslag bland annat på grund av att det inte finns många organ som har samma internationella genomslagskraft som FN.

Idag råder en helt annan öppenhet om vad som sker i olika samhällen. Två faktorer som bidragit till detta är medias roll samt det ökade samarbetet i världen. Media har möjliggjort att människor runt om i världen idag kan få tillgång till information om händelser jorden runt och dygnet runt. Media har därmed tagit rollen som en världslig informatör. En effekt av detta har ofrånkomligen blivit att människors medvetenhet ökat och i en rikare värld med bland annat ökade teknologiska möjligheter har även gjort att förväntningarna på staters förmåga att engagera sig har vuxit. Samhällen idag kan på grund av den mediala utvecklingen inte längre blunda för omänskliga arbetsförhållanden och brister i hur mänskliga rättigheterna följs. Människors vilja att hjälpa andra människor har ökat liksom företagens medvetenhet om det ansvar man har, Företag som inser att de frågor som Global Compact handlar om inser vikten av att ansluta sig. Vi anser att många företag som ansluter sig till GC gör även detta med en insikt om att man

kommer att gynnas i längden. Vi menar att fler sannolikt vill samarbeta med företag som gör rätt för sig och inte kränker några mänskliga rättigheter.

Ytterligare något som varit avgörande för utvecklingen av ansvar är att insikten om att många aktuella frågor på världsarenan inte längre kan lösas av enskilda stater. Ansvarsutvidgningen är alltså en del av den globaliseringsprocess som pågått en längre tid. Stater idag bär inte själva ansvaret över att bevaka att de mänskliga rättigheterna följs då det finns andra aktörer som också bör dela detta ansvar. De internationella organisationer och transnationella företag har därmed gjort att ansvaret av mänskliga rättigheter genomgått en förändring i en riktning som gör att såväl stater och dessa privata aktörer tillsammans kan arbeta för en positiv utveckling av de mänskliga rättigheterna. Detta i sin tur kan sägas vara en effekt av att en mer global värld och globalt tänkande alltmer blir nödvändigt i en globaliserad värld.

En intressant fråga är varför FN, med Kofi Annan i spetsen, valde att ta initiativet till Global Compact med mjuk reglering som form av styrning? Ett, enligt oss, rimligt svar på denna fråga skulle kunna vara att FN insåg behovet av ett större ansvarstagande från privata aktörer för de mänskliga rättigheterna (samt de andra 3 områdena). Vi tror att förklaringen till varför Kofi Annan riktade initiativet direkt till företag var för att snabbare kunna implementera Global Compacts principer. Detta då stater idag är för stora aktörer och beslut som skall tas inom FN tar ofta för lång tid. Att rikta GC till företag tror vi därmed skulle kunna vara att Kofi Annan såg möjligheten till snabbare beslut.

Även om utvecklingen kring de mänskliga rättigheterna har gått framåt finns fortfarande mycket att förbättra. Att Global Compact varit ett viktigt initiativ i denna utveckling anser vi det inte finns någon tvekan om. Att involvera företag i en slags ansvarskedja kommer sannolikt att bidra till en minskning av de kränkningar av mänskliga rättigheter som förekommer. Förhoppningsvis kommer denna trend även att 'smitta av sig' och spridas. Vi förutser alltså att allt fler företag ansluter sig till Global Compact. .

5 Sammanfattning

Uppsatsen redovisar hur vi genom teorierna om CSR (Corporate Social Responsibility) och mjuk reglering för ansvarsstyrning och empiriska fakta sökt besvara vår frågeställning; *”Varför har gränsen av ansvar rörande mänskliga rättigheter vidgats till att numera innefatta både offentliga och privata aktörer? Vilken roll har Global Compact spelat?”*

Vi har kopplat samman de båda teorierna med FN:s Global Compact (GC) initiativ med sina tio principer. I vår analys finner vi att privata aktörer i form av företag och organisationer kommit att ta ett allt större ansvar också för mänskliga rättigheter. Världen har både blivit mindre och större på grund av globaliseringen och enskilda stater kan därmed inte själva bära det totala ansvaret för att försvara dessa rättigheter. Som vi nämnt tidigare är det dock inte fråga om ett juridiskt skifte av ansvar utan en utvidgning av ansvaret där andra aktörer kan delta.

Det ökade samspelet mellan offentliga och privata aktörer har således medfört att gränsen av ansvars kring frågan utvidgats. Detta bör ses som en utveckling i rätt riktning. Vår tidigare uppfattning om att stater inte själva kan bära det totala ansvaret för mänskliga rättigheter var därmed till viss del korrekt. Vad vi alltså funnit är att det finns många andra aktörer som både kan agera och som bör agera i dessa frågor. Att företag fått en alltmer betydande roll på den globala arenan visar sig också i att GC-initiativet riktats mot företag som numera förväntas ta ett betydande ansvar för samhällsfrågor och mänskliga rättigheter. Multinationella företag som förlagt stora delar av sin produktion i fattigare delar av världen kommer med den mediala bevakningen, CSR, Global Compact och liknande system för mjuk styrning sannolikt att inse att kränkningar av mänskliga rättigheter blir alltmer kontraproduktivt.

6 Referenser

- Annan, Kofi, 1999. "Business and The U.N.: A Global Compact of Shared Values and Principles", *Vital Speeches of the Day*, vol. 65, nr. 9, sid. 260-261.
- Baylis, John – Smith, Steve, 2001. *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations*. 2. uppl. Oxford: Oxford University Press.
- Baylis, John, Smith, Steve, Owens, Patricia, 2008. *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations*. 4. uppl. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Boström, Magnus (red.), 2004. *Den organiserade frivilligheten*. 1. uppl. Lund: Liber.
- Brown, Chris, 2001. "Human Rights", i Baylis, John – Smith Steve, *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations*. Oxford: Oxford University Press, 599-614.
- Crane, Andrew, McWilliams, Abigail, Matten, Dirk, Moon, Jeremy, Siegel, Donald S., 2008. *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility*. Oxford: Oxford University Press.
- Esaïasson, Peter – Giljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Wängnerud, Lena, 2007. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3. uppl. Stockholm: Nordstedts juridik.
- Fagerfjäll, Ronald, 2001. *Mänskliga Rättigheter – Företags Ansvar?*. 1. uppl. Stockholm: Amensty International: SNS Förlag.
- Jacobsson, Kerstin – Mörth, Ulrika – Sahlin-Andersson Kerstin, 2004. "Den frivilliga styrningskraftens attraktionskraft", i Boström, Magnus (red.), *Den organiserade frivilligheten*. Lund: Liber, 163-189.
- Landelius, Ann-Charlotte, 2001. *Om soft law på det sociala skyddsområdet: en EG-rättslig studie*. 1. uppl. Stockholm: Nordstedts juridik.
- McIntosh, Malcolm, Waddock, Sandra, Kell, Georg, 2005. *Learning to Talk: Corporate Citizenship and the Development of the UN Global Compact*. Sheffield: Greenleaf.
- Melé, Doménec, 2008. "Corporate Social Responsibility Theories", i Crane, Andrew mfl., *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility*. Oxford: Oxford University Press, 47-82.
- Mertus A. Julie, 2005. *The United Nations and Human Rights: A guide for a new era*. 1. uppl. London: Routledge.
- Moon, Jeremy – Vogel, David, 2008. "Corporate Social Responsibility, Government, and Civil Society", i Crane, Andrew mfl., *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility*. Oxford: Oxford University Press, 303-323.

Mörth, Ulrika, 2004. *Soft Law in Governance and Regulation: An Interdisciplinary Analysis*. 1. uppl. Cheltenham, UK; Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.

Mörth, Ulrika, Sahlin-Andersson, Kerstin, 2006. *Privatoffentliga partnerskap: Styrning utan hierarkier och tvång?*. Stockholm: SNS Förlag.

Segerlund, Lisbeth, 2007. *Making Corporate Social Responsibility an International Concern*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Baker, Mallen, 2007. *Arguments against Corporate Social Responsibility* [online]. <http://www.mallenbaker.net/csr/CSRfiles/against.html#Anchor-Arguments-37201>. 3 December, 2008

Corporate Social Responsibility: News and Resources, 2008. *Corporate Social Responsibility – What does it mean?* [online]. <http://www.mallenbaker.net/csr/CSRfiles/definition.html>. 2 December, 2008

CSR Sweden, 2008. *Om CSR Sweden* [online]. <http://www.csrsverige.se/se/omcsrsverige/>. 2 December, 2008

Mollet Printing, 2004. *Glossary of Terms* [online]. http://www.mollet.com/glossary_terms.htm. 14 December, 2008

Svenska Institutet, 2008. *Corporate Social Responsibility* http://www.si.se/templates/CommonPage_5176.aspx. 2 December, 2008

United Nations, 2008. *Business Participation* online. http://www.unglobalcompact.org/HowToParticipate/Business_Participation/index.html. 30 December, 2008.

United Nations, 2008. *Communicating Progress* [online]. <http://www.unglobalcompact.org/COP/Overview/index.html>. 10 December, 2008.

United Nations, 2008. *UN Global Compact Participants* [online]. <http://www.unglobalcompact.org/ParticipantsAndStakeholders/index.html>. 10 December, 2008.

United Nations, 2008. *Human Rights* [online]. http://www.unglobalcompact.org/Issues/human_rights/index.html. 10 December, 2008.

United Nations, 2008. *Overview of the UN Global Compact* [online]. <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/index.html>. 10 December, 2008.